

За предизвикателството да се реализира проект за читатели със СОП по време на пандемия

Опитът на Библиотеката на Нов български университет

Радостина Тодорова, Гургана Мартинова

Ако не четете този текст, той не съществува. И това е първото чудо на четенето. Всяка книга, която стои затворена в библиотеката, е като онова спящо царство от приказката. Ако отвориш книгата и зачетеш малко, царството оживява. Има някаква магия, която се получава от срещата на поглед и буква.

От „Невидимите кризи“ на Георги Господинов

Да влезеш в библиотеката и да четеш е нещо толкова естествено и необходимо за образованието. В днешно време е трудно да си представиш, че може да има препятствия. Все по-често в библиотеката се влиза електронно и дистанционно, синхронно или асинхронно, а може вместо да четеш, да слушаш или да гледаш. Създаването на равнопоставени условия за достъп до информация е това, към което се стреми Библиотеката на Нов български университет (НБУ) повече от 15 години. А първата стъпка в тази посока е реализирането на проект „Open access to knowledge resources for blind users and other library patrons in the New Bulgarian University“, финансиран по програма Higher Education Support Program (HESP) на Институт Отворено общество – Будапеща за създаване на специализирано читателско място за хора с нарушено зрение.

Проектът „Развитие на информационната компетентност на студенти със специални образователни потребности“, за който искаме да разкажем, е много по различен. Той е създаден по инициатива на г-жа Надя Терзиева, директор на Център за книгата и е финансиран от Централен фонд за стратегическо развитие на НБУ. Цел на проекта е да бъдат създадени и публикувани актуални информационни материали, подпомагащи развитието на информационната компетентност, специфични за различни групи студенти със специални образователни потребности (СОП). Планирано е разработване и апробиране на модели за обучение и въвеждането им в практиката на библиотеката. Задача на проекта е повишаване на нивото на информираност и изграждане на комуникация с тюторите в университета. Събран е многолик екип от студенти, преподаватели и служители.

Информационната грамотност или компетентност е набор от умения, които помагат да се открие, осмисли и използва дадена информация. Библиотеките се грижат за развитието на тези умения у своите потребители като за целта създават пътеводители и тематични обучения, които да ги ориентират в многообразието от ресурси. Всички студенти, също и тези със специални образователни потребности имат непрекъснат достъп до нейните ресурси и услуги.¹ Благодарение на проекта обаче е създадена нова страница „Специални образователни потребности“² в сайта на библиотеката. В нея са публикувани създадените нови информационни материали (пътеводители) и контакти на библиотечните и техническите асистенти.

¹ Irvall, Birgitta, Nielsen, Gyda Skat. Access to libraries for persons with disabilities – Checklist. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2005. IFLA Professional Reports, No 89.

² Библиотека: Услуги: Специални образователни потребности“ [онлайн]. Достъпно от: <https://nbu.bg/bg/library/uslugi/specialni-obrazovatelni-potrebnosti>

Пътеводителите са предназначени за четири групи студенти: дислектици, глухи, незрящи и аутисти. Създаването им се оказва нелека задача, въпреки че екипът на библиотеката има повече опит в работата с някои от групите, с други по-малко.³

Част от пътеводителите са изработени в повече от един файлов формат с цел максимално удобство и удовлетворяване на личните предпочитания на читателите, както следва:

- „Пътеводител за потребители с нарушено зрение в Библиотеката на Нов български университет“ в три варианта: аудиозапис, .txt и .docx файл.
- „Пътеводител за потребители с увреден слух в Библиотеката на Нов български университет“ под формата на видеозапис, в който текстът е пресъздаден на жестов език. Най-важната информация е придружена и със субтитри.
- „Пътеводител за потребители с разстройства от аутистичния спектър в Библиотеката на Нов български университет“, като материалът е реализиран в два различни формата: .pdf и .pptx.
- „Пътеводител за потребители с дислексия на развитието в Библиотеката на НБУ“, като материалът е реализиран под формата на .pdf файл със специализиран шрифт „Адис“ (Adys), предназначен за хора с дислексия в България. Този шрифт улеснява възприемането на текстове при хора с лека и средна форма на дислексия.

Сайтът на библиотеката е напълно пригоден за ползване от студенти със специални образователни потребности. Според принципите за уеб достъпност потребителите трябва да могат да възприемат и разбират информацията, ползват интерфейса, интерпретират съдържанието с помощни технологии.⁴

Пътеводител за студенти с нарушено зрение

Пътеводителят за студенти с нарушено зрение е създаден от екип на Библиотеката на НБУ с консултант Денис Попов. Той е достъпен от страница „Специални образователни потребности“ в сайта. Звукозаписът е реализиран с гласа на библиотекаря Светлана Иванова и осъществен от Калин Калчев, директор на „Радио студио“ в НБУ.

³ Стефанова, Димитрийка. Читателите със специални нужди: книги и библиотечни услуги [онлайн]. София. Българска библиотечно-информационна асоциация, 2013. Достъпно от: https://www.lib.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=850&Itemid=246

⁴ Billingham, Lisa. Improving academic library website accessibility for people with disabilities. В: Library Management [онлайн]. 2014, vol. 35 (8/9), pp. 565 – 581. Достъпно от: <https://doi.org/10.1108/LM-11-2013-0107>

Освен трите варианта на пътеводителя е добавена връзка към „Електронна колекция за хора с нарушено зрение“ и колекция от аудиокниги. „Електронната колекция за хора с нарушено зрение“ предлага оторизиран онлайн достъп до 607 заглавия. Необходима е регистрацията, а потребителите получават индивидуално потребителско име и парола. Конвертираните в .txt формат текстове позволяват възпроизвеждане на съдържанието от синтезатори на реч чрез компютър или мобилен телефон. Студентите могат да правят заявки за добавяне на нови книги на имейл bfb@nbu.bg. В библиографските записи в електронния каталог се отбелязват документите, които са адаптирани за нуждите на незрящи потребители.

The screenshot shows the webOPAC interface with a detailed record for the book "За основите на аналитичната психология : Тавистокски лекции...". The interface includes a navigation menu on the left, a search bar at the top, and a detailed record section with fields for Author, Title Statement, Published, Description, Series, ISBN, Other Standard Identifier, Subject, General Note, With Note, Bibliography Note, Series Added Entry, and Cataloging Source. Below the record is a table of copies.

Екземпляри			
Инв. номер	Сигнатура	Местоположение	Статус
000000015395	159.96 / Ю 240	Библиотека - 2-ри етаж	Свободен
Фонд: Екземпляр за дома			
Вид документ: Книга			
Екземпляр: 1			

Библиографски запис от електронния каталог на библиотеката

През 2020 г. целевата аудитория наброява 43 потребители със СОП, като 70% от тях са незрящи. Освен студенти от НБУ се обслужват и студенти от други висши училища. Библиотеката препоръчва предварителна консултация на тел. 02/8110191. Предлага се дистанционна регистрация с предоставяне на име и факултетен номер на имейли library@nbu.bg или bfb@nbu.bg. Разполагаме със специализирано читателско място, оборудвано с брайлов дисплей и брайлов принтер.

Консултантът на пътеводителя, Денис Попов, е единственият сляп скулптор в България. Той е студент в НБУ, специалност „Керамика и порцелан“. Учи и втора специалност „История“. Денис Попов: *Проектът е изпълнен много добре благодарение на силния екип и добрата комуникация. Радвам се, че имах възможността да работим заедно и с удоволствие бих се включил в други подобни проекти. Участвах като консултант по достъпността за незрящи потребители и се надявам да съм бил полезен. По отношение на уеб страницата за хора със специални потребности смятам, че е направена по най-добрия възможен начин. Всичко е подредено добре. Липсват обръквачи изображения и линковете препращат към всички видове електронни ресурси. Търсачката е бърза и резултатите излизат в директен списък от лин-*

кове, което е много удобно за незрящи потребители. Пътеводителят за незрящи дава изчерпателна информация не само за електронния достъп до библиотеката, но и за физическия. Гласът на аудио пътеводителя е ясен и чист. Благодаря за възможността да бъда част от този екип!

Пътеводител за студенти с увреден слух

Пътеводителят за студенти с увреден слух е подготвен от екип на Библиотеката на НБУ с консултант д-р Славина Лозанова, преподавател към Департамент „Здравеопазване и социална работа“. Тя е квалифициран специален педагог, логопед, слухово-речеви рехабилитатор, подготвя обучители на учащи със специфични потребности. Участвала е в международни проекти по разработване на билингвистични материали за обучение на ученици със слухови нарушения, методически ръководства, онлайн речници по български жестов език. Познато лице е от малкия екран в ролята си на жестов преводач. Пътеводителят за глухи е под формата на видео файл с жестомимичен превод. Д-р Славина Лозанова е в ролята на режисьор на филма като избира локациите, даде насоки на оператора и през целия снимачен процес подкрепяше студентите Росица Караджова и Василен Грозев. На по-късен етап определи субтитрите, които акцентират върху съществената информация в клипа.

Кадър от пътеводителя с Василен Грозев, студент в програмата „Социална работа“

Василен Грозев: *Аз съм студент в бакалавърска програма „Социална работа“ в НБУ. Много съм щастлив, че го има този уникален проект. Това е голям шанс за всички нас, глухите студенти, защото ще можем да имаме достъп до много, разнообразна и богата информация. Много съм благодарен, че НБУ подкрепя идеята задължително да има достъп за глухи хора навсякъде в университета. Най-голямото щастие е, че тази година Народното събрание официално прие закона за българския жестов език като самостоятелен език и това ще даде*

предпоставки за пълен достъп до информация. Предстои много работа по унифицирането на жестовия език, но дотогава НБУ ще може да бъде пример за достъпност в научна среда.

Кадър от пътеводителя с Росица Караджова, студентка в магистърска програма „Театрално изкуство и общество“ и бакалавър по „Актьорско майсторство“

Росица Караджова: Глуха съм и съм студентка в магистърска програма „Театрално изкуство и общество“ в НБУ. Предстои ми дипломиране съвсем скоро. Смятам, че проектът „Развитие на информационната компетентност на студенти със специални образователни потребности“ е много интересен и полезен за всички глухи студенти. Благодарение на д-р Славина Лозанова, която ме покани да се включа в този проект, успях да направя жестов превод на информацията, как глухите хора могат да използват библиотеката. Моето впечатление е, че задължително трябва да има пълен достъп, чрез видео жестов превод в библиотечна среда. Наистина е важно да има визуалност, защото глухите възприемат по-добре предаваната им информация чрез зрението си. Законът за жестовия език вече съществува, така, че най-малко трябва да се съобразяваме и с него. Според мен, най-важното е да създадем условия за достъпност на глухите студенти.

Видеозаписът на Пътеводителя за студенти с увреден слух е осъществен от Петър Петров, технически сътрудник в „Университетски филмов център“ на НБУ.

Библиотечните и техническите асистенти в НБУ използват специално Android приложение Live Transcribe за телефон, което преобразува речта в текст в реално време и улеснява комуникацията с глухи студенти.

Пътеводител за студенти от аутистичния спектър

Пътеводителят за студенти от аутистичния спектър е разработен от екип на Библиотеката на НБУ с консултант доц. д-р Маргарита Станкова, ръководител на Департамент „Здравеопазване и социална работа“. От 2014 г. тя е директор на Център за терапия на комуникативни и емоционално-поведенчески нарушения в НБУ. Научните и практически интереси на доц. д-р Маргарита Станкова са в областта на психопатологията, нарушенията в развитието, комуникативни нарушения, разстройства от аутистичния спектър, програми за терапия, оценка на ефекта от терапевтични интервенции. Материалът е реализиран в два различни формата .pdf и .rptx и може да бъде използван съобразно личните предпочитания на читателите.

Студентите с разстройства от аутистичния спектър са най-малко от студентите със СОП и като цяло нямаме много опит в интеракциите с тях, но се стараем да осигурим еквивалентен на студентите в норма достъп до услугите, които предлагаме. Залагаме на индивидуален подход към всеки случай, поради широкия спектър на нарушенията.

Пътеводител за дислектици

Пътеводителят за дислектици е разработен от екип на Библиотеката на НБУ с консултант доц. д-р Екатерина Тодорова, директор на Център за подкрепа на студенти със специални образователни потребности и преподавател към Департамент „Здравеопазване и социална работа“.

*Доц. д-р Екатерина Тодорова: През последните години се отделя твърде голямо внимание както на специфичните нарушения в ученето и научаването, така и на специалните образователни потребности като цяло. Промененото разбиране, че интелектуалното функциониране определя академичния успех, даде възможност да бъдат дефинирани т.нар. специфични състояния, които са вариант на статистическата норма, демонстрират се с образователни потребности и нерядко се отнасят до индивиди със средна или над средна интелигентност. Създадените условия за приобщаващо образование и за развитие на индивидуалния когнитивен потенциал увеличиха в значителна степен достъпа на хората със специални потребности до университетско образование. В тази връзка съвместната ни работа с Библиотеката на НБУ далеч не се ограничава до реализирането на настоящия проект. В рамките на проекта създадохме „Пътеводител за потребители с дислексия на развитието“. Съдържанието му е основано на дългогодишната ни екипна работа и въвеждането на ефективни практики за подсигуряване на подкрепяща среда – специализирани обучения за преподаватели и служители на Библиотеката на НБУ; ползване на библиотечни документи с удължен срок от два месеца, първоначално за студенти с дислексия, а към настоящия момент за всички студенти със специални образователни потребности; възможност за ползване на специализиран шрифт за дислектици *Adys* при текстообработка. В процеса на ежедневната ни работа по създаването на подкрепяща среда за студенти със специални образователни потребности често възникват индивидуални затруднения за ползване на библиотечните ресурси, следствие от конкретно състояние и конкретни потребности. Използвам случая да благодаря на 2-жа Радостина Тодорова и целия екип на библиотеката за изключителния професионализъм и разбиране, с които разрешаваме бързо и ефективно всеки възникнал казус. Вярвам, че вървим в правилната посока за равен достъп до качествено образование на всички студенти в НБУ.*

За да се повиши нивото на информираност в университета на 19 март 2021 г. е проведен семинар за тюторите в НБУ дистанционно, във виртуална класна стая на Обучения към Центъра за подкрепа в Мудъл НБУ. Събитието е открито и водено от доц. д-р Екатерина Тодорова, директор на Център за подкрепа на студенти със специални образователни потребности. В програмата е включено представяне на проекта „Развитие на информационната компетентност на студенти със специални образователни потребности“ от г-жа Надя Терзиева, директор на Център за книгата и ръководител на проекта и презентация, запознаваща тюторите с обслужването на четирите групи студенти: дислектици, глухи, незрящи и аутисти. Системата за тюторство има за цел да развива контактите и партньорството между студентите и преподавателите в Нов български университет, да подпомага академичния живот на студентите във всички аспекти на тяхното следване и припознаването им с университетската среда. В помощ на тюторите при работата със студенти със СОП са предоставени USB стикове със запис на разработените материали в рамките на проекта. Целта е тюторите да разполагат с тази информация по всяко време, дори и при липса на връзка с интернет, за да могат при възникване на въпрос бързо да консултират студентите и да ги насочат към съответните услуги и асистенти в библиотеката.

При реализацията на проекта е прегледана нормативната база, която урежда обслужването на студенти със СОП в библиотеката. Предложена е промяна в „Статут и правила за ползване на Библиотеката на НБУ“ и като резултат от нея всички читатели със специални образователни потребности имат равни условия за ползване на библиотечните документи за дома (удължен срок от 2 месеца). Промяната е в сила от януари 2021 г.

Целият екип на проекта се обединява в усилието да подкрепи студентите със СОП в обучението им в НБУ, като идеята е те да станат по-уверени и по-независими при тяхната самоподготовка и работа в библиотеката. Целта е срещата с буквите да се случва по най-естествения и удобен за тях начин. Разработено е обучение за развитие на информационната компетентност на студенти със СОП със заглавие „Библиотеката в помощ при самоподготовката за курсови задачи“, като в него е включена информация за търсене на информационни ресурси за курсови задачи и дипломни тези, адаптирани услуги в библиотеката и основни моменти при цитиране на различни видове информационни източници. Проведени са обучения на различните групи студенти със СОП както в присъствена, така и в дистанционна форма.

Въз основа на изготвена кратка анкета от 4 въпроса със затворени въпроси, която е разпространена сред студентите по време на обученията, са събрани общо 12 отзива. Изготвен е анализ, който показва че 83,33% от студентите са удовлетворени от участието си в обученията и оценяват получената информация като полезна. Почти всички или 91,67% биха участвали отново в следващи семинари, организирани от библиотеката. 31,58% от участниците биха искали да придобият в бъдеще още информация за библиографското позоваване (цитиране), 26,32% споделят, че се нуждаят от допълнителна информация за откриване на литература в библиотечния каталог, а 21,05% за работа с електронни документални източници от бази данни. Резултатите от анкетата ясно показват, че студентите със СОП имат необходимост от обучения за развитие на информационната компетентност, като се потвърждава и тяхната полезност. Темите, включени в обученията в рамките на проекта, са правилно подбрани, като те могат да бъдат доразвити през новата академична 2021/2022 г. и да станат част от програмата на библиотеката за развитие на информационната компетентност на студентите в НБУ.

Равният достъп до информация на хората със специални образователни потребности продължава да стои на дневен ред не само у нас, но и в международен план, а в условията на кризи провеждането на образователен процес с равни възможности за всички е сериозно предизвикателство. Проблемите, възникнали при реализация на отделните етапи в проекта, породени от пандемичната обстановка и условията за дистанционно обучение и работа в университета, са свързани с времето, комуникацията и носителите на информация. Срокът на проекта е удъл-

жен със седем месеца. Налага се разместване на етапите на проекта, спрямо първоначалната концепция. Провежда се предимно електронна комуникация между членовете на екипа. Предефинира се концепцията на обученията и повечето се пренасят в електронна среда. Анкетата се осъществява чрез електронен формуляр и телефонно интервю. Не е реализиран нито един хартиен информационен материал.

Биргита Ървал и Гида Скат Нилсен съветват да не забравяме, че отговорността за това, как се чувстват хората със специални образователни потребности в библиотеката, е наша.⁵ Стремехът на библиотекарите за равен достъп до информация е важно да продължи.

---

⁵ Irvall, Birgitta, Nielsen, Gyda Skat. Цит. съч.